

***TEMATSKI ZBORNIK RADOVA SA  
MEĐUNARODNE INTERDISCIPLINARNE  
STRUČNO-NAUČNE KONFERENCIJE  
„HORIZONTI“ 2023.***



***THEMATIC COLLECTED PAPERS FROM  
THE INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY  
SCIENTIFIC CONFERENCE  
„HORIZONS“ 2023***

**Izdavač / Published by**

VISOKA ŠKOLA STRUKOVNIH STUDIJA ZA OBRAZOVANJE  
VASPITAČA I TRENERA – SUBOTICA  
*COLLEGE OF VOCATIONAL STUDIES FOR PRESCHOOL TEACHERS AND  
SPORTS TRAINERS - SUBOTICA*

**Za izdavača / For Publisher**

Dr Vlasta Lipovac / PhD Vlasta Laipovac

**Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-Chief**

Dr Sandra Vujkov / PhD Sandra Vujkov

**Organizacioni odbor / Conference Organizational Board**

Dr Boris Ličina, Predsednik / President

MSc Danilo Jovičić, Sekretar / Secretary

Dr Sanja Šumonja, Član / Member

Dr Zoran Milić, Član / Member

dipl. ing. Nebojša Jakovljević, Tehnička podrška / Technical support

Doma Čović, Tehnička podrška/Technical support

**Prelom teksta / Typesetting:** dipl. ing. Nebojša Jakovljević

**Grafički dizajn / Lay-out:** Dr Slavoljub Hilčenko

**Štampa / Printed by**

VISIONS, Subotica

Tiraž: 100 primeraka / Printed in 100 copies

**Organizator / Organized by:**

*Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera Subotica /  
College of Vocational Studies for Preschool Teachers and Sports Trainers, Subotica*

**Konferenciju pomogli / Conference Supported by**

*Pokrajinski sekretarijat za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost AP  
Vojvodine / Department of Higher Education and Scientific Research Work of  
Autonomous Province of Vojvodina*

**ISBN 978-86-87893-63-4**

**NAUČNI ODBOR/SCIENTIFIC COMMITTEE /  
RECENZIJE RADOVA**

**BIOMEDICINSKE NAUKE**

Bistra Angelovska, PhD	Vanredni profesor/ Associate professor	Faculty for medical sciences, University "Goce Delchev"	Shtip, Macedonia
Nataša Jovanović Lješković, PhD	Redovni profesor, dekan/Full professor, Dean	Farmaceutski fakultet/Pharmaceutic al faculty	Novi Sad, Serbia
Aleksandra Doronjski, PhD	Full professor/ redovni profesor	Faculty of Medicine, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia
Dejan Živanović, PhD	Vanredni profesor/Associate professor	Visoka škola socijalnog rada, Beograd/College of Social work Belgrade	Beograd, Serbia
Christine Hilcenko, PhD	Istraživač/Researcher	MRC Laboratory of Molecular Biology	Cambridge, Great Britain
Vesna Mijatović Jovin, PhD	Docent/Assistant professor	Faculty of Medicine, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia
Srećko Potić, PhD	Profesor strukovnih studija/Professor of vocational studies	School of Applied Health Sciences "Milutin Milanković"	Belgrade, Serbia
Gora Miljanović, PhD	Profesor strukovnih studija/Professor of vocational studies	School of Applied Health Sciences "Milutin Milanković"	Belgrade, Serbia
Zvonko Dimoski, MSc	Spec. Viši predavač/Spec, Senior lecturer	School of Applied Health Sciences, Academy of Vocational Studies	Belgrade, Serbia

**SPORTSKE NAUKE**

Igor Jukić, PhD	Redoviti profesor/Full professor	Faculty of kinesiology, University of Zagreb	Zagreb, Croatia
Milenko Janković, PhD	Profesor strukovnih studija/Professor of vocational studies	Preschool Teachers Training College, Novi Sad, Serbia	Novi Sad, Serbia
Dejan Madić, PhD	Redovni profesor/Full professor	Faculty of sport and physical education, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia

Julio Calleja-Gonzales, PhD	Redovni profesor/Full professor, Chair in Sports Training	Universidad del Pais Vasco, Euskal Herriko Unibertsitatea	Leioa, Spain
Damir Sekulić, PhD	Redovni profesor/Full professor	Faculty of Kinesiology, University of Split	Split, Croatia
Josip Lepeš, PhD	Vanredni profesor/Associate Professor	Department of Social pedagogy, Faculty of Health and Social Sciences, Gal Ferenc University	Szeged, Hungary
Dušan Stupar	Docent/Assistant professor	Faculty of sports and tourism/Fakultet za sport i turizam	Novi Sad, Serbia
Sabolč Halashi	Vanredni profesor/Associate Professor	Hungarian Language Teacher Training Faculty	Szeged, Hungary
Duško Bjelica	Redovni profesor/Full Professor	Faculty of sport and physical education, University of Montenegro	Nikšić, Montenegro
Stevo Popović, PhD	Vanredni profesor, Dekan/Associate Professor, Dean	Faculty of sport and physical education, University of Montenegro	Nikšić, Montenegro
Siniša Kovač	Redovni profesor/Full professor	Faculty of sport and physical education, University of Sarajevo	Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Kemal Idrizović, PhD	Redovni profesor/Full professor	Faculty of sport and physical education, University of Montenegro	Nikšić, Montenegro

### PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKE NAUKE

Zdenko Braičić, PhD	Vanredni profesor/Associate Professor	Faculty of Teacher's Education, University of Zagreb	Zagreb, Croatia
Emina Berbić Kolar, PhD	Redovni profesor/Full professor, Dean	Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University	Osijek, Croatia
Marijana Županić Benić, PhD	Docent/Assistant professor	Faculty of Teacher's Education, University of Zagreb	Zagreb, Croatia
Bojan Janičić, PhD	Docent/Assistant professor	Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia
Miloš Šumonja, PhD	Vanredni profesor/Associate Professor	Faculty of Pedagogy Sombor, University of Novi Sad	Sombor, Serbia
Violeta Petković	Docent/Assistant professor	Faculty of sports and tourism	Novi Sad, Serbia
Евгений Ковалев, PhD	Docent/Assistant professor	Московский педагогический государственный университет	Moscow, Russia

UR Wojciech Walat, PhD	Redovni profesor, Prorektor/Full professor, Vice-rector	Uniwersytet Rzeszowski	Rzeszów, Poland
Rolf Laven, PhD	Redovni profesor/Full professor	Pädagogische Hochschule	Wien, Austria

## INFORMATIKA

Vladimir Vujičić, PhD	Redovni profesor/Full professor	Faculty of technical sciences, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia
Duško Jojić, PhD	Redovni profesor/Full professor	Prirodnomatemički fakultet, Univerzitet u Banja Luci	Banja Luka, Republika Srpska
Simonida Vukadinović, PhD	Docent/Assistant professor	Fakultet poslovne ekonomije, Univerzitet Edukons	Novi Sad, Serbia
Dragan Pejić, PhD	Vanredni profesor/Associate professor	Faculty of technical sciences, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia
Djoko G Marković, PhD	Vanredni profesor/Associate professor	Fakultet primenjenih nauka, Univerzitet Donja Gorica	Podgorica, Crna Gora
Dejan Viduka, PhD	Vanredni profesor/Associate professor	Univerzitet Privredna akademija Novi Sad, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije (MEF) - Beograd	Beograd, Srbija
Matija Sokola, PhD	Redovni profesor/Full professor	WMG - IDL Building, University of Warwick, University Road, Coventry, CV4 7AL	Warwick, United Kingdom
Boris Antić, PhD	Vanredni profesor/Associate professor	Faculty of technical sciences, University of Novi Sad	Novi Sad, Serbia

## **GRUPNI OBLIK RADA U INKLUZIVNOJ NASTAVNOJ PRAKSI**

**Jelena S. Medar Zlatković <sup>1</sup>, Marija S. Ratković <sup>2</sup>**

ORCID <sup>1</sup> 0000-0001-9509-6655, <sup>2</sup> 0000-0002-3224-8102

*<sup>1,2</sup> Institut za pedagoška istraživanja u Beogradu*

### **Sažetak/Apstrakt:**

Vođeni saznanjem o značaju grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama i rezultatima istraživanja koji ukazuju da u inkluzivnoj nastavnoj praksi u našoj sredini ovakav način rada nije zastupljen u velikoj meri, realizovali smo istraživanje sa ciljem da ispitamo mišljenje nastavnika o značaju i poteškoćama primene grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi. Uzorak istraživanja bio je nameran i obuhvatio je nastavnike osnovnih i srednjih škola ( $N=101$ ). Tehnikom anketiranja prikupljeni su podaci za čiju obradu je pored frekvencija i procenata, korišćena aritmetička sredina, standardna devijacija i t-test. Rezultati istraživanja ukazuju da se značaj grupnog oblika nastavnog rada prema mišljenju nastavnika u najvećoj meri odnosi na socio-emocionalni razvoj učenika sa posebnim potrebama. Međutim, nastavnici smatraju da je teško proceniti individualni doprinos učenika sa posebnim potrebama prilikom njihovog učešća u grupnom radu. Zaključujemo da je grupni oblik rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi značajan za učenike sa posebnim potrebama, ali je njegova primena praćena brojnim poteškoćama.

### **Ključne reči:**

grupni rad, inkluzivna nastava, nastavnici, socio-emocionalni razvoj

## Uvod

U inkluzivnoj nastavnoj praksi se u skladu sa savremenim obrazovnim tendencijama od nastavnika očekuje da prilikom realizacije nastavnog procesa obrazovno-vaspitne zahteve usklade sa potrebama svih učenika, naročito onih učenika koji se suočavaju sa različitim barijerama u učenju. U težnji da ostvare prethodno pomenuto, nastavnici se neretko suočavaju sa izazovom koji se odnosi na odabir adekvatnog oblika nastavnog rada na času, kojim bi se odgovorilo na različite obrazovne potrebe svih učenika u jednom odeljenju (Völlinger & Supanc, 2019). Nastojeći da održe unutrašnju koheziju odeljenja u kojem niko od učenika neće biti negativno diskriminisan, nastavnici treba da osmisle nastavne aktivnosti koje bi činile povoljan kontekst za učenje svih učenika, pa tako i učenika sa posebnim potrebama. Premda se takve aktivnosti mogu organizovati u svim oblicima nastavnog rada, u kontekstu rasprava o inkluzivnoj nastavnoj praksi, posebna pažnja se posvećuje formama podučavanja u čijem fokusu je interakcija između učenika, što uključuje i grupni oblik nastavnog rada. Međutim, nalazi istraživanja realizovanih u našoj zemlji ukazuju na to da je najzastupljeniji oblik rada u nastavi frontalni, dok se grupni oblik rada generalno retko primenjuje (Maksimović i Stančić, 2012; Radulović i Mitrović, 2014), što je slučaj i u inkluzivnoj nastavnoj praksi koja uključuje učenike sa posebnim potrebama (Medar i Ratković, 2022; Stepanović, 2018).

Grupni oblik nastavnog rada se u najširem smislu može definisati kao situacija u kojoj su učenici jednog odeljenja raspoređeni u manje grupe učenika u okviru kojih ostvaruju međusobnu interakciju, koja je u najvećoj meri vođena ciljevima i sadržajima učenja na određenom času. Pregledom literature u oblasti pedagoške nauke, može se uvideti da je primena različitih nastavnih metoda i strategija u čijoj je organizacijskoj osnovi grupni oblik nastavnog rada, najčešće praćena brojnim dobrobitima za sve učenike, pa tako i učenike sa posebnim potrebama. Naime, prema rezultatima istraživanja različitih modaliteta ostvarivanja grupnih interakcija prilikom učenja u inkluzivnom kontekstu, učenje u grupi može uticati na to da učenici sa posebnim potrebama zauzmu aktivniji položaj prilikom učenja, te postižu bolji akademski uspeh (Gillies & Ashman, 2000; Jenkins et al., 2003; Sencibaugh & Sencibaugh, 2016). Osim benefita koje ovakav oblik nastavnog rada ima u vezi sa kognicijom učenika, grupni oblik rada može biti značajan i za socijalni razvoj učenika sa posebnim potrebama (Jenkins et al., 2003). Vujačić i Đević naglašavaju da grupne interakcije, pozitivni odnosi sa vršnjacima i iskustva zajedničkog učenja mogu pomoći učenicima koji imaju teškoće u razvoju da razviju osećaj prihvaćenosti, što se pozitivno odražava na njihov socio-emocionalni razvoj (Vujačić i Đević, 2022).

S druge strane, Ašmen (Ashman) naglašava da grupni oblik rada neće nužno predstavljati povoljnu i podsticajnu situaciju za učenje učenika sa posebnim potrebama. Naprotiv, takve situacije učenja mogu doprineti da redovni učenici razviju

negativne percepcije svojih vršnjaka sa posebnim potrebama (Ashman, 2003). Takođe, Džonson i Džonson napominju da učenici sa posebnim potrebama mogu biti prilično uznemireni zbog učešća u zajedničkim aktivnostima učenja sa drugima (Johnson & Johnson, 1989). Imajući na umu i to da učenici sa posebnim potrebama mogu imati veće poteškoće od drugih učenika u uspostavljanju pozitivnih vršnjackih odnosa (Marković, 2017), te da u poređenju sa svojim vršnjacima ređe uspostavljaju socijalne interakcije (Schwab et al., 2021) koje bi im obezbedile neophodne resurse za učenje i razvoj, uviđa se da je za uspešnu primenu grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi neophodno voditi računa o brojnim kontekstualnim činionicima koji je oblikuju.

Na osnovu uvida u sadržaje istraživanja domaćih radova sa tematikom inkluzije u oblasti obrazovanja, zapažamo da je udeo istraživanja koja za predmet imaju različita pitanja u vezi sa primenom grupnog oblika nastavnog rada zanemarljiv. Stoga, cilj našeg istraživanja bio je da se ispita mišljenje nastavnika o značaju i poteškoćama primene grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi. Smatrali smo da nastavnici čine adekvatan izvor saznanja za naše istraživanje jer osim toga što imaju ključnu ulogu u planiranju i organizaciji nastavnog procesa (Ivić i sar., 2001; Semiz, 2020), od njih se očekuje da budu reflektivni praktičari (Radulović, 2011).

### **Korišćena metodologija**

Imajući na umu da u domaćoj literaturi nisu u velikoj meri zastupljena istraživanja u oblasti primene grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi, nastojali smo da koncipiramo istraživanje kojim bismo došli do određenih saznanja o ovoj temi. Primenili smo deskriptivnu, kvantitativnu istraživačku metodu koja nam je omogućila da steknemo uvid u mišljenja nastavnika o primeni grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi. Imajući na umu prethodno navedeni cilj istraživanja, definisani su sledeći istraživački zadaci:

Ispitati u kojoj meri je prema mišljenju nastavnika, grupni oblik nastavnog rada značajan za učenike sa posebnim potrebama;

Ispitati u čemu se prema mišljenju nastavnika, ogleda značaj grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama;

Ispitati sa kojim poteškoćama se nastavnici susreću tokom realizacije grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi.

Uzorak našeg istraživanja bio je nameran i činili su ga nastavnici osnovnih i srednjih škola, koji su u svom dosadašnjem nastavnom radu imali iskustva sa učenicima sa posebnim potrebama i primenom grupnog oblika nastavnog rada ( $N=101$ ). Uzorak je obuhvatio nastavnike osnovnih ( $N=51$ ) i srednjih škola ( $N=50$ ) iz

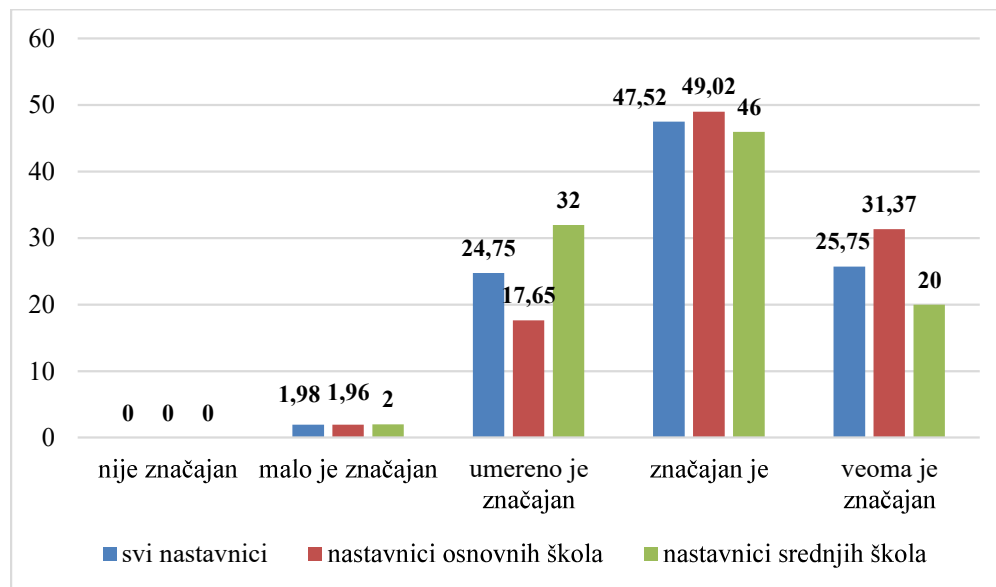


Republike Srbije. Korišćena je tehnika anketiranja i skaliranja, a pomenuti nastavnici odgovarali su na naša pitanja popunjavanjem onlajn upitnika. Odgovori nastavnika su potom obrađeni kvantitativnom analizom – izračunavanjem frekvencija, procenata, aritmetičke sredine, standardne devijacije i t-testa.

### Rezultati istraživanja

Nastojeći da saznamo u kojoj meri je prema mišljenju nastavnika grupni oblik nastavnog rada značajan za učenike sa posebnim potrebama, zamolili smo nastavnike da svoje mišljenje o pomenutom značaju iskažu na Likertovoj skali sa rasponom od 1 do 5 (1 – nije značajan; 2 – malo je značajan; 3 – umereno je značajan; 4 – značajan je; 5 – veoma je značajan). Značaj grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama nastavnici su ocenili prosečnom ocenom  $M=3,97$ . Sličan rezultat u vezi sa procenom značaja grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama dobijen je i na nivou poduzoraka – nastavnika osnovnih škola  $M=4,09$  i nastavnika srednjih škola  $M=3,84$ . Shodno tome, rezultati ovog istraživanja pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike između nastavnika osnovnih i srednjih škola u proceni značaja grupnog rada za učenike sa posebnim potrebama ( $t=1,76$ ,  $df=99$ ,  $Sig=0,09$ ). Raspodela odgovora nastavnika po različitim kategorijama odgovora izražena je u procentima i prikazana na *Grafikonu 1*.

Grafikon 1. Značaj grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama



U daljem radu želeli smo da saznamo u čemu se prema mišljenju nastavnika, ogleda značaj grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama. Kako su odgovori nastavnika na navedeno pitanje u pogledu sadržaji bili raznovrsni, ukazala se potreba za njihovim grupisanjem u dve celine – *značaj grupnog oblika nastavnog rada koji se odnosi na ishode učenja učenika sa posebnim potrebama i značaj grupnog oblika nastavnog rada koji se odnosi na sam proces učenja pomenutih učenika*. Na osnovu učestalosti odgovora nastavnika prema navedenim kategorijama, zapažamo da nastavnici prilikom promišljanja o značaju grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama, češće izveštavaju o pomenutom značaju u domenu ishoda učenja, u odnosu na njegov značaj u domenu procesa učenja.

U odgovorima nastavnika koji uključuju značaj grupnog oblika nastavnog rada za ishode učenja učenika sa posebnim potrebama, zapažena je veća učestalost ishoda koji se tiču socio-emocionalnog razvoja ( $f=55$ ) u odnosu na učestalost ishoda koji se tiču kognitivnog razvoja ( $f=29$ ). Sa druge strane, odgovori nastavnika koji uključuju značaj grupnog oblika nastavnog rada za sam proces učenja kod učenika sa posebnim potrebama, najčešće se odnose na pomoć i podršku u učenju od strane vršnjaka ( $f=36$ ). Odgovori nastavnika o značaju grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama, detaljnije su prikazani su u Tabeli 1.

Tabela 1. Značaj učenja u grupi za učenike sa posebnim potrebama

Tematske oblasti	Kategorije	Primer odgovora za svaku kategoriju	(f)
Značaj grupnog rada usmeren na ishode učenja ( $\Sigma=84$ )	Socio-emocionalni razvoj učenika	„Tokom radu u grupi kod učenika se razvijaju socijalne veštine i kompetencije“; „Učenici uče kako da komuniciraju, razmenjuju ideje“; „Kada radi u grupi vršnjaka, učenik može da vidi poželjna ponašanja učenika i da uči obrasce ponašanja u grupi“; „Učenje u grupi omogućava razvijanje tolerancije kod učenika“; „Značaj rada u grupi je u razvoju međusobnog uvažavanja, poštovanja“	55
	Kognitivni razvoj učenika	„Grupni oblik nastavnog rada omogućava da učenik kroz interakcije sa ostalim učenicima dođe do saznanja potrebnih pojmova“; „Kada uče u grupi učenici stižu znanja koja mogu da primenjuju“; „Grupni rad doprinosi većoj motivaciji učenika za učenje“; „Učenici kroz učešće u grupnom obliku nastavnog rada uče da uče“	29

Značaj grupnog rada usmeren na proces učenja (Σ=79)	Pomoć i podrška od strane vršnjaka	“Značaj grupnog oblika rada za učenike kojima je potrebna dodatna podrška ogleda se u vršnjačkom podučavanju”, „Kada rade u grupi učenici imaju priliku da dobiju pomoć i podršku u učenju od strane svojih vršnjaka”	36
	Komunikacija i saradnja sa vršnjacima	„Učenje u grupi uključuje kontakt, komunikaciju, razmenu mišljenja među učenicima”; „Kada rade u grupi učenici sa posebnim potrebama imaju mogućnost interakcije sa ostalim učenicima u grupi”	19
	Integrisanje učenika u grupu vršnjaka	„Učenici kada rade u grupi imaju isti zadatak kao i ostali učesnici grupe, nisu izolovani u radu”; „Ne izdvajaju se, rade sve što i ostali učenici”	16
	Angažovanje učenika u skladu sa njegovim sposobnostima	„U grupi učenici mogu nekim svojim tempom da realizuju zadatak jer se u grupnom radu obaveze dele između članova grupe”; „Grupni rad je takav da učenici sa posebnim potrebama daju svoj doprinos, koliko i kako su u mogućnosti”	4
	Prijatno i sigurno okruženje za učenje	„Učenici imaju veću slobodu da pitaju svoje vršnjake nego nastavnike”; „Učenici uče u prijatnoj atmosferi koju grade u međusobnoj interakciji”	4

Nadalje, pitali smo nastavnike kakve probleme uočavaju pri realizaciji grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi. Najzastupljeniji odgovor nastavnika u vezi sa navedenim pitanjem odnosio se na poteškoću da se prilikom grupnog oblika nastavnog rada procene individualni doprinosi učenika sa posebnim potrebama ( $f=58$ ). Naime, izdvojićemo odgovor jednog nastavnika koji u najvećoj meri ukazuje na suštinu registrovanog problema: „*Kada učenici predaju zajednički produkt svog učenja u formi zajedničkog izveštaja, plakata ili prezentacije, ne mogu znati ko je od njih koliko doprinosio u procesu njegovog stvaranja i ne znam kako bih im dodelio individualne ocene za to. Uvek postoji mogućnost da pojedini učenici, i to oni kojima je potrebna dodatna podrška u obrazovanju nisu učestvovali u zajedničkom radu*“.

Osim toga, registrovani su i odgovori nastavnika ( $f=22$ ) u vezi sa problemima koji se odnose na zahtevnu pripremu i realizaciju grupnog oblika nastavnog rada u okviru koje bi se obuhvatili učenici sa posebnim potrebama. Najmanje su učestali odgovori nastavnika u vezi sa poteškoćom koja se javlja pri realizaciji grupnog oblika nastavnog rada, a tiče se pojave konflikata između učenika sa posebnim potrebama i njihovih vršnjaka ( $f=9$ ).

## Diskusija

Rezultati u našem istraživanju ukazuju na to da nastavnici u velikoj meri prepoznaju značaj grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama.

Ipak, rezultati istraživanja u domenu nastavne prakse u našoj sredini ukazuju na nedovoljnu zastupljenost grupnog oblika rada (Maksimović i Stančić, 2012; Medar i Ratković, 2022; Radulović i Mitrović, 2014; Stepanović, 2018), što ukazuje na potrebu da se ispituju razlozi zbog kojih nastavnici ne primenjuju ovakav način rada u većoj meri.

Osim toga, rezultati našeg istraživanja ukazuju na to da nastavnici prilikom promišljanja o značaju grupnog oblika nastavnog rada za učenike sa posebnim potrebama, češće izveštavaju o pomenutom značaju u domenu ishoda učenja, u odnosu na njegov značaj u domenu procesa učenja. Ovaj nalaz je u skladu sa međunarodnim obrazovnim shvatanjima kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, prema kojima bi obrazovanje trebalo orijentisati upravo prema ishodima učenja (Epifanić, 2021; Maksimović, 2019). Takođe, u našem istraživanju nastavnici u najvećoj meri prepoznaju značaj grupnog oblika rada u domenu socio-emocionalnog razvoja učenika sa posebnim potrebama, što je u skladu sa rezultatima savremenih istraživanja u okviru kojih se naglašava značaj ostvarivanja socijalnih interakcija učenika sa posebnim potrebama sa drugim učenicima u nastavnom procesu (Vujačić i Đević, 2022).

S obzirom na to da smo u našem istraživanju registrovali da nastavnici imaju poteškoću da prilikom grupnog oblika nastavnog rada procene individualni doprinos učenika sa posebnim potrebama, navodimo preporuku koju ističu savremeni istraživači u oblasti istraživanja različitih modaliteta učenja u grupi (Semiz, 2020; Ševkušić, 2003), a odnosi se na to da nastavnici treba da posvete veću pažnju procesu osmišljavanja i strukturisanja zadataka na način koji bi podsticao individualnu odgovornost učenika u stvaranju zajedničkog produkta učenja. Između ostalog, budući da nastavnici u našem istraživanju izveštavaju o pojavi konflikata između učenika prilikom primene grupnog oblika rada, smatramo da je važno istražiti kako nastavnici postupaju u vezi sa tim, te da li njihovi postupci doprinose razvoju inkluzivne nastavne prakse. Takođe, s obzirom na to da nam razlozi ovih konflikata nisu poznati smatramo da je važno istražiti da li se ovi konflikti odnose na kognitivno neslaganje učenika u vezi sa procesom rešavanja i izrade nekog zadatka ili su konflikti manifestacija nečeg drugog – razvijenih predrasuda i stereotipa o drugima.

### **Zaključak i pedagoške implikacije**

Na osnovu realizovanog istraživanja, može se zaključiti da je prema mišljenju nastavnika grupni oblik rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi značajan za učenike sa posebnim potrebama, ali se njegova primena dovodi u vezu sa određenim poteškoćama. Poteškoće koje su registrovane ukazuju na to da je nastavnicima potrebna podrška pri osmišljavanju i praćenju procesa grupnog rada u inkluzivnoj

nastavnoj praksi. Imajući na umu odlike uzorka u ovom istraživanju, smatramo da bi u budućim istraživanjima trebalo posvetiti posebnu pažnju ispitivanju grupnog oblika rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi na reprezentativnom uzorku što bi omogućilo generalizaciju dobijenih podataka i metauid u nastavnu praksu u našoj sredini. Takva istraživanja, pored značaja i poteškoća u vezi sa grupnim oblikom rada u inkluzivnoj nastavnoj praksi koji su istraživani u ovom radu, trebalo bi da obuhvate i druge važne aspekte nastave i učenja koji su neophodni za razumevanje ovog fenomena u celini. Na primer, važno je istražiti koliko često i u kojim situacijama se nastavnici odlučuju da primenjuju grupni oblik nastavnog rada u inkluzivnom kontekstu, te na koji način organizuju rad učenika u grupama, kako strukturiraju zadatke za učenike i slično.

*Priznanje:*

*Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (br. ugovora 451-03-47/2023-01/ 200018).*

### Literatura

- 1) Ashman, A. F. (2003). Peer mediation and students with diverse learning needs. In R. M. Gillies & A. F. Ashman (Eds.), *Co-operative learning: The social and intellectual outcomes of learning in groups* (pp. 87–102). Routledge.
- 2) Epifanić, V. (2021). *Uticao organizacionih faktora na kvalitet ishoda učenja u osnovnom obrazovanju (doktorska disertacija)*. Univerzitet u Beogradu: Tehnički fakultet u Boru. <https://nardus.mfn.gov.rs/handle/123456789/18785>
- 3) Gillies, R. M., & Ashman, A. F. (2000). The Effects of Cooperative Learning on Students with Learning Difficulties in the Lower Elementary School. *The Journal of Special Education*, 34(1), 19-27. <https://doi.org/10.1177/002246690003400102>
- 4) Ivić, I., Pešikan, A. i Antić, S. (2001). *Aktivno učenje: priručnik za primenu metoda aktivne nastave/učenja (drugo izdanje)*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- 5) Jenkins, J. R., Antil, L. R., Wayne, S. K., & Vadasy, P. F. (2003). How Cooperative Learning Works for Special Education and Remedial Students. *Exceptional Children*, 69(3), 279–292. <https://doi.org/10.1177/001440290306900302>
- 6) Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1989). *Cooperative Learning: What Special Education Teachers Need to Know*. *The Pointer*, 33(2), 5–11. <https://doi.org/10.1080/05544246.1989.9945370>
- 7) Maksimović, A. i Stančić, M. (2012). Nastavne metode iz perspektive nastavnika. *Metodički obzori*, 7 (14), 69-82.
- 8) Maksimović, M. (2019). Obrazovanje usmereno na ishode - neutralna paradigma ili mehanizam moći u obrazovanju odraslih. U D. Pavlović-Breneselović, D. Pavlović-Breneselović, V. Spasenović, V. Spasenović, Š. Alibabić, & Š. Alibabić (ur.), *Obrazovna politika i praksa: u skladu ili u raskoraku?: zbornik radova* (str. 53–58). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za pedagogiju i andragogiju; Pedagoško društvo Srbije.
- 9) Marković, M. (2017). Mogućnosti ostvarivanja inkluzije u školskom kontekstu. *Possibilities of achieving inclusion in the school system*, *Godišnjak za pedagogiju*, 2(1), 51-62.
- 10) Medar, J. i Ratković, M. (2022). Grupni oblik nastavnog rada u uslovima pandemije COVID-19. U Ž. Krnjaja, M. Senić Ružić i Z. Milošević (ur.), *Obrazovanje u vreme krize*

- i kako dalje* (str. 131-137). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta, Institut za pedagogiju i andragogiju; Pedagoško društvo Srbije.
- 11) Radulović, L. R. i Mitrović, M. (2014). Raznovrsnost nastavnih metoda u našim školama. *Nastava i vaspitanje*, 63 (3), 451-464.
  - 12) Radulović, L. R.. (2011). *Obrazovanje nastavnika za refleksivnu praksu*. Beograd: Filozofski fakultet.
  - 13) Schwab, S., Lehofer, M., & Tanzer, N. (2021). The impact of social behavior and peers' attitudes toward students with special educational needs on self-reported peer interactions. *Frontiers in Education*, 6, 561662. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.561662>
  - 14) Semiz, M. Ž. (2020). *Primena kooperativnog učenja i kvalitet znanja učenika (doktorska disertacija)*. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet u Beogradu. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/17600>
  - 15) Sencibaugh, J. M., & Sencibaugh, A. M. (2016). An analysis of cooperative learning approaches for students with learning disabilities. *Education* 136(3) 356-364.
  - 16) Stepanović, S. (2018). Zastupljenost različitih oblika rada u inkluzivnoj nastavi koju pohađaju učenici sa senzornim smetnjama. *Nastava i vaspitanje*, 67(3), 541-553.
  - 17) Ševkušić, S. (2003). *Kreiranje uslova za kooperativno učenje: osnovni elementi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
  - 18) Vujačić, M. i Đević, R. (2022). *Vršnjačka prihvaćenost u inkluzivnom obrazovanju*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
  - 19) Völlinger, V. A., & Supanc, M. (2019). Student teachers' attitudes towards cooperative learning in inclusive education. *European Journal of Psychology of Education*, 35(3), 727-749. <https://doi.org/10.1007/s10212-019-00435-7>

## GROUP FORM OF WORK IN INCLUSIVE TEACHING PRACTICE

### Abstract:

Guided by the knowledge about the importance of group form of teaching work for students with special needs and research results that indicate that this way of working is not represented to a large extent, we carried out research with the aim of examining the opinion of teachers about the importance and difficulties of applying group work forms of work in inclusive teaching practice. The research sample was purposive and included primary and secondary school teachers (N=101). The survey technique was used to collect data for the processing of which, in addition to frequencies and percentages, the arithmetic mean, standard deviation and t-test were used. The results of the research indicate that the importance of the group form of teaching work, according to the opinion of the teachers, is mostly related to the socio-emotional development of students with special needs. However, teachers believe that it is difficult to assess the individual contribution of students with special needs during their participation in group work. We conclude that the group form of work in inclusive teaching practice is significant for students with special needs, but its application is accompanied by numerous difficulties.

### Key words:

group work, inclusive teaching, teachers, socio-emotional development

CIP - Каталогизација у публикацији  
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

37.01(082)

796(082)

373.2(082)

**МЕЂУНАРОДНА интердисциплинарна стручнонаучна  
конференција "Хоризонти" (13 ; 2023 ; Суботица)**

Horizonti : zbornik radova / [13. međunarodna interdisciplinarna stručno-  
naučna konferencija "Horizonti 2023", Subotica, 12-13. maja] ; [glavni i  
odgovorni urednik Sandra Vujkov]. - Subotica : Visoka škola strukovnih  
studija za obrazovanje vaspitača i trenera, 2023 (Subotica : Visions). - 584  
str. : илустр. ; 24 cm

Gl. stv. nasl. preuzet s korica. - Tiraž 100. - Bibliografija.

ISBN 978-86-87893-63-4

а) Образовање -- Зборници б) Физичко васпитање -- Зборници в) Спорт -  
- Зборници г) Предшколско васпитање -- Зборници

COBISS.SR-ID 123634697